

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.149
Львівського національного
університету імені Івана Франка**

**доктору мистецтвознавства, професору
Довгалюк Ірині Сергіївні
(79000, м. Львів,
вул. Університетська, 1)**

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата мистецтвознавства, доцента,
доцента кафедри музичного мистецтва
Волинського національного університету імені Лесі Українки**

КАШАЮК ВІКТОРІЇ МИКОЛАЇВНИ

на дисертаційну роботу

ШЕВЧЕНКО РУСЛАНИ СЕРГІЇВНИ

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗВУКООБРАЗУ БАНДУРИ У ТВОРЧОСТІ М.
ЛИСЕНКА (НА ПРИКЛАДІ ОБРОБОК НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ТА
СОЛОСПІВІВ ІЗ ЦИКЛУ «МУЗИКА ДО "КОБЗАРЯ" Т. ШЕВЧЕНКА»)»»,**

**подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 Культура і мистецтво
зі спеціальності 025 – музичне мистецтво**

Актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими програмами, темами. Актуальність теми Дисертація «Трансформація звукообразу бандури у творчості М. Лисенка (на прикладі обробок народних пісень та солоспівів із циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка»)» пані Руслани Шевченко, на думку опонента, має високий ступінь актуальності. Дисертантка звертається до проблеми трансформації прийомів кобзарського мистецтва – одного із наріжних національних первнів – в академічну музику, у фортепіанну фактуру вокальних творів Миколи Лисенка, трактуючи це явище як «іманентне відображення бандурних знаків».

Відомо, що у тривалі періоди бездержавності української нації саме культура ставала одним із способів зберегти національну ідентичність, адже, за словами відомої дослідниці цього явища Монтсеррат Гібернау, «властива нації окрема культура вирізняє її з-поміж решти інших націй і править за її презентаційну картку в міжнародній спільноті»¹. При цьому саме мистецтво є одним із чинників, які з більш простої, *етнічної* ідентичності творять ідентичність *національну*, котра, за словами дослідника феномену національної ідентичності у контексті глобалізації Миколи Козловця, остання «...має більш динамічний характер... [і] постійно перебуває у процесі формування»², а відтак – створює можливості для більш повноцінного розвитку спільноти у міжнаціональному контексті.

Свого часу провідними носіями національної ідентичності українців стали кобзарі, а їхня творчість, в якій закодовано головні національні сенси, – вагомим чинником творення українськості. Отож, експлікувавши прийоми бандурної гри кобзарів у царину академічного європейського мистецтва, Микола Лисенко, безперечно, здійснив надважливий для збереження і подальшого творення української ідентичності крок. І саме аналітиці цього культурного явища присвячена дисертація пані Руслани Шевченко. Більше того – сьогодні, коли європейськість України відстоюється у самій життєвій долі держави, подібні проблеми, пов'язані з національно-ідентичними феноменами, є особливо на часі.

Обґрунтовуючи актуальність теми, дисертантка керується ідеєю вивчення та збереження українського музичного фольклору, якій присвятив вагому частину свого професійного життя Микола Лисенко. Зазначає, що елементи фольклору «знайшли своє розмаїте відображення у власних музичних творах композитора, а серед них передусім слід виокремити епічну традицію, кобзарське мистецтво, яке М. Лисенко не лише студіював як науковець, але й оригінально переосмислив у індивідуальному стилі» (с. 17). Дослідниця також

---

¹ Гібернау М. Ідентичність нації / пер. з англ. П. Тарашука. Київ : Темпора, 2012. С. 26.

² Козловець М. Ідентичність: поняття, структура і типи. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2011. Вип. 57. С. 7.

зауважує на багатоманітності символічного тлумачення, яке отримала бандура як важлива складова традиційного інструментарію українського фольклору у спадщині національного класика, що здійснено, передусім, у зв'язку із зверненням до кобзарського мистецтва.

Авторка слушно констатує, що відображення образів кобзарства та переосмислення думного епосу у масштабних музично-сценічних та хорових творах Миколи Лисенка вже отримало достатньо вагоме наукове осмислення. Натомість, при усій важливості явища *трансформації бандурного тембру та прийомів кобзарського виконавства* в академічній музиці Миколи Лисенка, ця проблема, розглянута авторкою на прикладі обробок українських народних пісень і солоспівів з циклу «Музика до “Кобзаря”», вітчизняним музикознавством до сьогодні не піднімалася.

Відтак, дисертантка стверджує про «необхідність вивчення питання імплікування бандурного тембру та прийомів бандурного виконавства у вокальній мелодиці та фортепіанній партії названих артефактів, на основі аналітичних студій – формулювання «бандурної» знакової системи у камерновокальних жанрах М. Лисенка, що утворюється внаслідок тембральної інтеграції специфічного звучання та прийомів виконавства на народному інструменті у творах, призначених для іншого інструменту та голосу» (с. 18).

Це дозволило авторці аргументувати семантику бандури «у системі музичних знаків на прикладі розглянутих обробок народних пісень для голосу з фортепіано та солоспівах з циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка» М. Лисенка» (с. 18).

У свою чергу, наведені вище аргументи дозволяють опонентів констатувати високий ступінь актуальності теми дослідження пані Руслани Шевченко.

Дисертація виконана на кафедрі музикознавства та хорового мистецтва Львівського національного університету імені Івана Франка згідно з планом науково-дослідницької роботи на 2017–2021 р.р. і відповідає темі № 0117U001314 «Сучасний дискурс українського музикознавства: історія,

традиції, інновації наукових та музично-педагогічних студій». Тему дисертації затверджено 6 грудня 2017 р. на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 43/12) та уточнено 30 жовтня 2023 р. на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол 56/10).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз тексту усіх розділів дисертації та її висновків показав, що дослідження має високий ступінь новизни, котра, у свою чергу – високий ступінь теоретичної обґрунтованості та її практичного підтвердження. Це забезпечується достатньою кількістю опрацьованих джерел – 276 позицій, а також чисельними аналітичними матеріалами, спрямованими на виокремлення та досягнення сутності бандурних знаків у фортепіанній фактурі обробок народних пісень і творів із задекларованого циклу М. Лисенка.

Ступінь обґрунтованості дослідження Руслани Шевченко підтверджується:

- методологічною і теоретичною вагомістю вихідних положень, матеріалів трьох розділів та висновків;
- системним підходом до проведення дослідження;
- використанням принципу послідовності у викладі матеріалу;
- зібранням, глибинним аналізом, теоретичним осмисленням та практичною апробацією широкого кола матеріалів, що стосуються об'єкта дослідження.

Висновки дисертації є логічним продовженням матеріалів, опрацьованих у трьох розділах дослідження, їх аналіз свідчить про обґрунтованість і достовірність, наявність новаторських ідей щодо сутності «бандурного знаку» як явища музичної семіотики у цілому та його упровадження у фортепіанну фактуру у творчості М. Лисенка.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях. У результаті перевірки тексту дисертаційного дослідження, аналізу публікацій та використання автором джерел можемо

прийти до висновку про **відсутність порушення академічної доброчесності**. Дисертація є логічно структурованою та містить усі необхідні складові.

Основні положення дисертаційного дослідження містять наукову новизну та є висвітленими у *восьми одноосібних публікаціях*, у тому числі: чотири статті у спеціалізованих фахових виданнях, затверджених МОН України, одна стаття, в якій додатково відображаються наукові результати дослідження, та 3 публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Назва й зміст публікацій повністю розкривають основні положення дисертації.

Основні результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри музикознавства та хорового мистецтва Львівського національного університету імені Івана Франка та апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях:

- XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні: культурно-мистецькі аспекти розвитку» (Рівне, 16 – 17 листопада 2017 р.);
- XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Культурні доміанти в реаліях XXI століття» (Рівне, 15 – 16 листопада 2018 р.);
- VI Всеукраїнській науковій конференції «Мистецька культура: історія, теорія, методологія» (Львів, 30 листопада 2018 р.);
- XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Молоді музикознавці» (Київ, 9 – 11 січня 2019 р.);
- XV Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський культурний простір і українські перспективи» (Рівне, 14 – 15 листопада 2019 р.);
- XX Ювілейній Міжнародній науково-практичній конференції «Молоді музикознавці» (Київ, 8 – 10 січня 2020 р.);
- XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Україна першого двадцятиліття XXI століття: Культурно-мистецький вимір» (Рівне, 17 – 18 листопада 2020 р.);

- XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних пандемічних викликів та війни» (Рівне, 17 – 18 листопада 2022 р.).

Усього 8 наукових конференцій.

Підсумовуючи усе викладене вище, можемо ствердити, що оприлюднення винесених на захист положень наукової новизни і результатів дисертаційного дослідження Руслани Шевченко у відкритому друці здійснено із врахуванням вимог МОН України у повній мірі.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є новаторською працею, насамперед, на думку опонента, внаслідок експлікації важливих понять семіології у музикознавчу сферу, а також виявленню специфіки впливу кобзарського виконавства на тембральну інтеграцію національно-характерного аспекту музичної мови М. Лисенка, що дисертантка слушно трактує як власну знакову систему композитора, основу якої становлять прийоми бандурного виконавства XIX століття.

У результаті вивчення дисертації у процесі опонування підтвердилися позиції авторки стосовно того, що у дослідженні вперше здійснено наступне (с. 5–6, 23):

- простежено вплив бандурного мистецтва на музичну мову Миколи Лисенка у текстах обробок народних пісень для голосу з фортепіано та солоспівах з циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка»;
- виявлено новий тип музичних знаків, сформованих у творчості композитора;
- виявлено тембральну інтеграцію у фортепіанних партіях проаналізованих творів та обґрунтовано специфіку відповідних знаків, які вперше названо «бандурними»;
- вирізнено «фортепіанно-бандурні» знаки та способи їх втілення у проаналізованих творах;
- запропоновано тлумачення нових типів бандурних знаків та їхню диференціацію на знаки-ікони, -індекси та -символи;

- уведено термін «іманентне відображення бандурних знаків» та подано його обґрунтування;
- проаналізовано використання «бандурних знаків» у низці обробок українських народних пісень та солоспівів М. Лисенка як одного з характерних елементів музичної мови композитора;
- запропоновано визначення «алюзійний» щодо одного зі способів запровадження бандурних знаків у фортепіанну та вокальну партію солоспівів;
- виявлено принцип «навмисного спрощення фортепіанної фактури» як специфічний авторський спосіб організації музичної тканини;
- уведено термін «тембральна інтеграція бандури»;
- обґрунтовано існування нового елемента музичної знакової системи – «бандурного знаку», що утворюється завдяки тембральній інтеграції бандурного звучання у фортепіанний виклад.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Оцінюючи дисертацію Руслани Шевченко позитивно, наголошуючи на важливості концептуального осмислення національно-ідентичних первнів у музичній мові Миколи Лисенка, необхідно вказати і на окремі дискусійні моменти.

1. Дослідження пані Руслани Шевченко є однією із тих *цінних* праць, які розглядають українську культуру як цілісність національно-ідентичних первнів та академічного мистецтва. При цьому про феномен *ідентичності* вказано на с. 206-207 у такому твердженні: «Функціювання двох провідних знаків (бандури та дзвонів) в музичному семіозисі дозволяє композиторові втілити намір Т. Шевченка – показати роль кобзаря в процесі боротьби за національну ідентичність». Серед використаних джерел знаходимо окремі праці, що стосуються цієї надзвичайно важливої тематики – енциклопедичну статтю

Лариси Нагорної «Ідентичність етнічна»³ та дослідження Тамари Булат і Тараса Філенка «Світ Миколи Лисенка: національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX століття»⁴. На думку опонента, цю важливу та актуальну сьогодні ідею про творення національної ідентичності, що підкреслює цінність дослідження пані Руслани Шевченко, варто було б розвинути у дисертації ширше.

2. Продовження дискусії стосуватиметься сфери музичної семіотики:

- 1) питання щодо дефініції музичного знаку, яке пропонує пані Руслана Шевченко на с. 49: *«Це особливий вид знаку, який позначає відношення позначуваного об'єкта до конвенційної дійсності, при якому взаємодіють три компоненти: об'єкт дійсності, його відображення в уяві композитора (слухача) та відтворення у творі за допомогою музичних засобів»*. На думку опонента, у даному визначенні пропущено надзвичайно важливу ланку процесу музичної інтерпретації – відображення об'єкту дійсності в уяві виконавця, який вносить певне своє бачення у семантику знаку, а відтак – лише тріада *композитор – виконавець – слухач* є повною для процесу творення музичної знаковості;
- 2) в анотації на с. 5 пані Руслана Шевченко вказує, що у дисертації «введено термін *«іманентне відображення бандурних знаків»...*», далі у вступі, у визначенні наукової новизни отриманих результатів на с. 23, зазначає: *«подальшого розвитку набуло висвітлення понять: «тембральна інтеграція», «іманентне відображення бандурних знаків»...*». Отож, виникають два питання. Перше: яке формулювання є більш коректним стосовно змісту роботи? – вказаний термін уведений авторкою чи набув подальшого розвитку? І друге: у подальшому тексті дисертації показано

³ Нагорна Л. Ідентичність етнічна. Енциклопедія історії України в 10-ти т. Т. 3. / редкол. В. Смолій. Київ : Наукова думка, 2005. С. 413–415.

⁴ Булат Т., Філенко Т. Світ Миколи Лисенка : національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX століття. Нью-Йорк : Укр. Вільна Акад. Наук у США ; Київ : Майстерня книги, 2009. 408 с.

функціонування бандурних знаків, їхнє відображення у фортепіанній фактурі вокальних творів Миколи Лисенка, але не виведено спеціально дефініцію цього поняття. Тому прохання до дисертантки озвучити власне трактування поняття «іманентне відображення бандурних знаків».

3. Погоджуючись із тим, що дисертантка ретельно опрацювала предмет дослідження, все ж, висловлю зауваження щодо використаних джерел, оскільки його розширення дало б змогу окреслити предмет дослідження більш рельєфно. Наприклад:

1) висвітлення сутності предмета дослідження, на думку опонента, мало б ще інші вагомні грані, за умови звернення не тільки до семіології і семантики, але й інтерпретології. Насамперед, маю на увазі теорію музичної інтерпретації Віктора Москаленка, зокрема, працю «Теоретичний та методичний аспекти музичної інтерпретації»⁵;

2) вартувало б розширити сферу досліджень музичної шевченкіани, представлену, слушно, доробком Станіслава Людкевича, Олександра Козаренка та інших вчених, також працями Любові Кияновської, Наталі Костюк, дисертацією Христини Флейчук⁶ та інших сучасних дослідників.

4. Дисертація містить ґрунтовні висновки, які завершуються окресленням перспектив подальших досліджень, зокрема вказується, що «перспективним у дослідженні є подальше окреслення інших напрямків музикознавства, фольклористики, застосування семіотично-семантичного методу аналізу творчості композиторів-послідовників М. Лисенка в контексті взаємопроникнення бандурного та фортепіанного виконавства» (с. 226). Щодо цього питання: яких саме композиторів-послідовників дисертантка має на увазі, і які найбільш вагомні твори могла б визначити як такі, що потребують вказаного

---

⁵ Москаленко В. Теоретичний та методичний аспекти музичної інтерпретації : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.02. Київ, 1994. 25 с.

⁶ Флейчук Х. О. Хорова шевченкіана кінця ХХ – початку ХХІ століть: соціокультурний та диригентсько-інтерпретаційний аспекти (на матеріалі хорових творів М. Скорика, В. Камінського) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Львів, 2011. 19 с.

семіотично-семантичного аналізу.

Більшість задекларованих вище питань і зауважень мають дискусійний характер, тому їх висвітлення у процесі публічного захисту не применшує значущості дослідження пані Руслани Шевченко, а навпаки – створює імпульси для подальшої роботи і дисертантки, й інших дослідників.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Шевченко Руслани Сергіївни «Трансформація звукообразу бандури у творчості М. Лисенка (на прикладі обробок народних пісень та солоспівів із циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка»)» є завершеним, достовірним, самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми. Дисертація має високий теоретичний рівень, вагому концептуальність в усіх розділах, що пов'язані між собою, викладена науковою мовою. Тема розкрита сповна, досягнуто мету та виконано завдання дослідження, у результаті чого авторці вдалося здійснити осмислення поняття «бандурний знак» та його втілення в обробках народних пісень і солоспівах із циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка» Миколи Лисенка.

Результати дослідження мають самостійний характер, обґрунтовані на основі використання низки новаторських методів.

Дисертація повною мірою відповідає спеціальності 025 – музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Усе викладене вище дозволяє стверджувати, що дисертація Руслани Сергіївни Шевченко «Трансформація звукообразу бандури у творчості М. Лисенка (на прикладі обробок народних пісень та солоспівів із циклу «Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка»)» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями

від 03 квітня 2019 року № 283), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами від 21 березня 2022 року № 341 та від 19 травня 2023 року № 502), а її автор – Шевченко Руслана Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

доцент кафедри музичного мистецтва

Волинського національного

університету імені Лесі Українки

Вікторія КАШАЮК,

кандидат мистецтвознавства,

доцент